

vodovodnu mrežu. Električna nije bila uvedena. Za uzgoj zimskog povrća postoji klijalište na 20 prozora; bilo je voćaka, trsova, smokava, trešanja, jabuka, granata, kupina i malina. Kuća je bila oslobođena od poreza do kraja studenoga 1941. Od javne ceste do kuće ide privatna cesta. Kuću je moguće nadograditi, kao i podići još jedan objekt na zemljištu. Istaknuto je da, ako bi se zgrada kupila za javnu svrhu, nije nevažno da je susjedna čestica u vlasništvu Banovine i iznosi 1012 hvati.⁵⁷⁴ Premda je Mažuranić ponudu poslao i kolegama u Beograd, nije bilo interesanata. Neposredno prije Pavlove smrti Mažuranić je 12. X. 1933. požurivao beogradski odvjetnički ured ističući da ponuda vlasnika vrijedi još 8 dana. Vilu i imanje prodavalo se za najmanje 1,300.000 dinara što je Ž. Mažuranić ocijenio vrlo povoljnim savjetujući beogradskim advokatima da počnu s cijenom od 1.500.000 dinara.⁵⁷⁵ Pavao Rauch nije uspio vilu prodati za života, nego su to učinili njegovi nasljednici prodavši kuću Janku Matku 1935. godine.⁵⁷⁶

Vila postoji i danas, premda se čak niti u Crikvenici ne zna da je posrijedi Rauchova vila nazvana „Nemo“. Danas je poznata kao vila „Stoimena“, u vlasništvu je Zagrebačkoga holdinga i u njoj je smješteno odmaralište. Nažalost, nije u dobrom stanju i potrebni su hitni popravci, poglavito krovništva.⁵⁷⁷

Zaključno bi se moglo konstatirati kako su Rauchovi sukladno svojem velikom položaju od kasnoga 18. stoljeća rezidirali u reprezentativnim objektima baroknoga i klasicističkog stila, među kojima se ističu dvorci Lužnica, Stubički Golubovec i Martijanec te palača u Zagrebu. Interijeri svih navedenih zdanja bili su raskošno opremljeni namještajem uglavnom u rasponu od baroka, rokokoja, biedermaijera do historicizma, uljima na platnu i grafikama, antikvitetima, oružjem, lovačkim trofejima i knjižnicama. Svi su dvorci imali perivoje od kojih je najljepši golubovečki. Zasebno mjesto zauzima zdanje u Primorju – trokatna vila «Nemo» u Crikvenici koju je 1921. dao sagraditi Pavao Rauch.

8. VIZUALNA PREZENTACIJA

Sav vizualni materijal stvaran je s točke gledišta u doslovnome, fizičkom, ali i u mentalnom i vrijednosnom smislu i zato mora podlijegati metodama kritike izvora. Nužno je analizirati njegov kontekst (autor, okolnosti nastanka, svrha, društveno-kulturna situacija), kao i mjene značenja i recepcije. Valja se zapitati: zašto se minuciozna analiza neverbalnoga materijala isplati? Vizualni izvori pomažu nam u historijskoj

⁵⁷⁴ DAZG, Odvjetnička kancelarija Želimira Mažuranića, fasc. 60.

⁵⁷⁵ Isto, dopis Mažuranića 28. IX. 1933. A. M. Nedeljkoviću i D. D. Miljkoviću, Kralja Milana 15, Beograd, 28. IX. 1933. Rauch je pristao advokatima platiti 5 % provizije, a proda li se sekret-nina skuplje od 1.300.000 din., od razlike bi im dao 40 %.

⁵⁷⁶ Upis kuće i čestica prema odluci Okružnoga suda u Zagrebu od 27. VI. 1935. O.135/33/11 na temelju uručbene isprave 23. 10. 1934. O.135/933 uknjiženo pravo vlasništva u korist malodobnih Helene, Pavla, Huberta i Marije, (djece Elizabete Vučetić), na temelju kupoprodajnog ugovora odobrenog od tutora 10. VI. 1935. uknjiženo pravo vl. Janko Matko, urar i draguljar, Ilica 45. Matko je poznao Zagorku, i s njom čak imao zajedničke građevinske projekte. Budući da je Zagorka imala neko vrijeme i vilu u Crikvenici, možda je to upravo ovaj objekt. HDA, Zavod za kolonizaciju, likvidacija agrarne reforme na veleposjedima, k. 132.

⁵⁷⁷ Vilu ne bih uspjela locirati bez pomoći kolegice Tee Rosić iz Muzeja u Crikvenici na čemu joj zahvaljujem.

imagologiji i omogućavaju nam da dijelimo neverbalna iskustva prošlih generacija. Premda vizualni materijal nije realističan kako se čini, dobar je dokaz za mentalnu ili metaforičnu sliku o sebi ili drugima. Primjerice, staleški portreti nisu realistični prikazi nego su predočavanje idealiziranoga ja. Također, zanimanje za detalje može biti epistemološkom paradigmatom u kojoj se cjelina prepoznaje po detalju (mogućnosti datacije i atribucije autoru temeljem detalja) i jer nam omogućava prepoznavanje odnosa među ljudima, iščitavanje bunta, propagande, vjerske predanosti itd.⁵⁷⁸

Plemićke, a poglavito velikaške porodice, nastojale su se vrlo reprezentativno vizualno predstaviti, mahom na portretima rađenim tehnikom ulja na platnu. Osim pojedinačnih i rjeđe grupnih portreta, izrađivala su se rodoslovna stabla i čuvale cijele galerije predaka. Nerijetko bi potomci dali naknadno naslikati svoje pretke kako bi galerija bila potpuna. Manje reprezentativne bile su razne vrste grafika. Najprobraniji krug aristokrata istančana ukusa i dubokoga džepa dao se predstaviti i skulpturama i bistama, no nije mi poznat nijedan komad takve plastike koji bi predstavljao nekoga od Rauchovih.

Starim staleškim portretima željelo se s jedne strane pokazati svoj društveni položaj, a s druge ostaviti zapis o vlastitu vanjskom izgledu u najboljem izdanju. Muškarce vidimo u uniformama ili raskošnim magnatskim galama sa svim znakovima časti, a žene u elegantnoj odjeći, s nakitom te detaljima poput lepeza, rukavica, cvijeća i sličnoga. Najstariji sačuvani portreti Rauchovih potječu iz 18. stoljeća. Nije jednostavno reći koji je od tih nekoliko portreta po datumu nastanka najstariji jer su nastali posthumno, a ni autori ni detalji provenijencije nisu poznati. U nizu vrlo sličnih portreta sačuvanih u Hrvatskome povijesnom muzeju i Muzeju grada Varaždina prikazani su Levin, Stjepan, Daniel, Emerik, Ivan i Pavao Rauch.⁵⁷⁹ Riječ je o tipičnim staleškim portretima na kojima su dotični plemići prikazani uglavnom do struka. Listom su svi mlađi sredovječni i sredovječni tamnokosi i brkati muškarci duguljastoga lica s izduženim nosom; odjeveni su u dolamu s uspravnim ovratnikom, u menten i pojas na struke sa sabljom. Stjepanov menten obrubljen je krznom i pridržavan ukrasnim lancem u čijoj je sredini medalja s ugarskim grbom.⁵⁸⁰ Daniel je zataknuo lijevu ruku za dolamu obgrlivši pritom držak sablje u obliku lava dok mu je desna ruka podbočena o struk. Menten pridržava masivni lanac s dvije ukrasne medalje. Na Levinovom portretu je u lijevom uglu grb, a na poledini je netko naknadno napisao ime. (Ilustracija br. 14)

Najreprezentativnije je prikazan Ivan jer ima menten obrubljen hermelinovima krznom, a oko vrata mu je medalja koju mu je dodijelila Marija Terezija. (Ilustracija

⁵⁷⁸ Peter Burke, *Očevid. Upotreba slike kao povijesnog dokaza*, Zagreb, 2003.

⁵⁷⁹ GMV: Levin (67486), Stjepan (62187), Daniel (67438), Ivan (portret s medaljom 67408; bez nje GMV GS 533), Pavao (GMV GS 462, 512 i 771; portreti se vode kao prikazi nepoznatoga muškarca iz obitelji Rauch, no na temelju Pavlova izgleda te kopije slike br. 771 u posjedu obitelji Steeb mogu sa sigurnošću utvrditi da je posrijedi Pavao). Nizu pripada i portret nepoznatog Raucha (GMV 67442). Dio portreta je oštećen svi su s.a., s.l., datirani u 19. stoljeće osim Stjepanova portreta. Nalazili su se u dvorcu Martijanec, a u Muzej su došli preko KOMZA-e. Drugi portret Stjepana s početka 18. stoljeća nalazi se u HPM (31391), kao i portret Emerika (HPM 31392) datiran u 18. st. i nabavljen 1984. od privatne osobe. Zanimljivo je da popis KOMZA-e o umjetninama u dvorcu Martijanec ne spominje iz 18. st. dva portreta Stjepana, nego dva portreta Daniela. Arhiv Ministarstva kulture, KOMZA, br. 341/46, popis 19. IX. 1945.

⁵⁸⁰ Sličan portret s početka 18. st. čuva se i u Hrvatskom povijesnom muzeju pa se gotovo stječe dojam kao da su slike kopirane. HPM 31391, s.a. i s.l.

br. 15) U lijevom gornjem kutu je grb. Gotovo identičan tom Ivanovom portretu je onaj iz HPM-a na kojem u gornjem lijevom kutu nema grba, nego je (najvjerojatnije u 19. st.) dodan i natpis koji ističe njegove zasluge.⁵⁸¹ Od svih navedenih razlikuje se treći Ivanov portret šopronskoga slikara Stephana Dorffmeistera iz 1776. godine.⁵⁸² Ivan stoji uz stol, s desnom rukom o pojasu, a lijevom pokazuje na spise odložene na stol zajedno sa zvoncem. Odjeven je u sivu odjeću – prsluk kopčan pucetima i s gajtanima, dolamu i duge uske hlače, a oko pasa mu je pojas na struke preko kojeg je pojas za sablju. Na nogama ima crne cipele s malom petom. Posrijedi je vrlo kvalitetan portret u baroknoj maniri razvidnoj u kompoziciji slike te uporabi draperije i pilastra u pozadini. Prikaz stola s dokumentima (ponekad i perom i tintarnicom) čest je tijekom prosvijećena apsolutizma i obično ukazuje da osoba obnaša neku javnu dužnost. Dugo se smatralo da portret prikazuje Franju Trenka. Ako je Ivan jednu atribuciju stekao, jednu je i izgubio. Naime, donedavno se držalo da je na portretu bečkoga slikara Johanna Michaela Millitza iz 1768. prikazan Ivan, no danas se zna da je posrijedi njegov sin Pavao.⁵⁸³ Prikaz kao da kombinira elemente starijih portreta Rauchovih s onim Dorffmeisterovim. Pavao je mlađi brkati muškarac prikazan do pasa, desnu je ruku podbočio o struk, a lijevom pokazuje na spise odložene na stolu pokraj zvonca. Odjeven je u modru odoru. Pavlovi portreti u GMV prikazuju ga u časničkoj bijeloj odori, na jednom stoji⁵⁸⁴, na drugom je prikazan do ispod pasa s barunskim grbom u kutu⁵⁸⁵ te na trećem, s početka 19. stoljeća, u starijoj dobi do struka⁵⁸⁶. (Ilustracija br. 16) Mladoga je Pavla otac poticao da se da portretirati pa u pismu Krčeliću 1748. Ivan piše kako je naložio sinu da da naslikati svoju sliku.⁵⁸⁷

Od ženskih portreta toga razdoblja sačuvani su prikazi Ivanove supruge Katarine rođ. Ilijašić sa sinčićem Pavlom te individualni portreti njihovih triju kćeri: Barbare, Ane Marije i Cecilije. Sva navedena ulja na platnu nastala su oko sredine 18. stoljeća, a autor je nepoznat.⁵⁸⁸ Portreti su triju sestara slabije kvalitete, nenadahnuti i gotovo serijski. Sve su istovjetno predstavljene kao mlade žene u krinolinama i sa sivim perikama svezanima u rep, a razlikuju se tek u fizionomiji lica, boji krinoline i detaljima koje drže u ruci (Barbara sklopljenu lepezu, a druge dvije cvijeće). Iako dio te serije, zanimljiviji je portret Katarine sa sinom jer su slike Rauchovih s obiteljskim scenama relativno malobrojne. Katarina ima smeđe oči, stisnuta usta i izduženi nos; odjevena je u ružičastu krinolinu, na glavi ima svijetlu periku ukrašenu rozetama, u lijevoj ruci drži knjigu, dok u desnoj pruža sinu breskvu. Pavao je

⁵⁸¹ HPM 2609; M. Schneider, *Portreti 1600-1800.*, Zagreb, 1982., 167.

⁵⁸² HPM, 2447; M. Schneider, *Portreti 1600.-1800.*, 166.

⁵⁸³ Zahvaljujem Marini Bregovac-Pisk iz HPM-a na ovoj informaciji. Slika se čuva u Maloj vijećnici Rektorata Sveučilišta u Zagrebu.

⁵⁸⁴ GMV GS 512

⁵⁸⁵ Kopija Friedricha Wutsohla iz 1908. nalazi se u posjedu obitelji Steeb. Zahvaljujem Christianne Steebu na ustupljenoj fotografiji. Original nepoznata slikara iz 19. stoljeća, GMV GS 771.

⁵⁸⁶ GMV GS 462.

⁵⁸⁷ M. Mesić, *Korespondencija Krčelićeva i nešto građe iz njegove velike pravde*, *Starine JAZU VIII*, 1876., 132.

⁵⁸⁸ MGZ 3515 (Katarina), 3512 (Cecilija, izloženo u stalnom postavu), 3960 (Barbara) i 4157 (Ana Marija). Uobičajeno se kao razlog nastanka portreta navodi ili Ivanovo promaknuće ili pak oprema palače na Markovu trgu 2. Od svagdana do blagdana, 288-289. U MGZ-u se čuvaju i dva portreta neidentificiranih žena iz obitelji Rauch, očito iz 18. stoljeća. Jedna žena je mlađa (MGZ 3961), a druga starija (MGZ 4537). Zahvaljujem Ž. Kolveshi na tim informacijama.

smeđook dječacić s perikom, nosi plavo odjelce s bijelim plisiranim ovratnikom te objema ručicama drži majčinu lijevu ruku naslonivši glavu na njezinu ruku. Među starijim ženskim portretima nedvojbeno se ističe onaj Ivanove sestre Katarine Zebić rođ. Rauch iz 1733. godine.⁵⁸⁹ (Ilustracija br. 17) Ona je sredovječna žena smeđih očiju, pravilnih i izražajnih crta lica, odjevena u smečkastu haljinu bijeloga uzorka i bijelu košulju širokih rukava; na glavi ima bogato ukrašenu bijelu kapicu. Katarina se okitila rafiniranim nakitom: ogrlicom koja se sastoji od vrpce na kojoj visi dugačak dvodijelni privjesak, naušnicama i dvama prstenima. Čini se da je cijeli nakit dio istoga kompleta. Oko struka joj visi tanki lanac s medaljonom na kojem je prikaz divljeg čovjeka iz grba Rauchovih. U desnom gornjem kutu su grb, natpis i datacija. Grb je tzv. ženski grb na čijem su štitu prikazi grba porodice u kojoj je rođena i u koju se udala. Ipak, najveća posebnost porteta mali je okrugli sat koji Katarina drži u lijevoj ruci, a čija je kutijica odložena na stoliću pokraj nje. Riječ je o vrsti sata izumljenog u 16. stoljeću i poznatoga kao nürnbergsko jaje. Po svim elementima prikaza (odjeće, nakita, sata, grba, natpisa) očita je namjera da se Katarina prezentira kao samosvjesna velikašica. Nema dvojbe da nas sa slike gleda markantna i tašta žena.

Sljedeća skupina portreta pripada razdoblju bidermajera. Najpoznatiji su Stroyevi portreti Daniela II.⁵⁹⁰ i troje braće Rauch. Daniel II. ovjekovječen je posthumno 1833. godine. (Ilustracija br. 18) Budući da su u godini nastanka slike njegovi sinovi bili još mladi, naručitelj bi mogla biti Danielova žena Elizabeta. Portret je vrlo reprezentativan, kako dimenzijama (200 x 119 cm), tako i elementima prikaza. Daniel stoji odjeven u bogato ukrašenu crvenu dolamu i tamni menten krznenoga obruba i ovratnika, duge uske crvene hlače i tamne cipele. Pridržava kalpak sa čelenkom i perjanicom koji su poluodloženi na škrinju na čijoj je prednjoj strani barunski grb. Daniel je sredovječni muškarac tankih brkova i blago valovite kose, pogleda okrenuta ulijevo, čvrstih (pomalo nespreno naslikanih) nogu, a slijeva mu o struku visi sablja; u lijevom kutu je draperija, a u desnom kutu veduta Lužnice. Poruka slike je jasna: posrijedi je moćan velikaš, ponosni vlasnik Lužnice.

Druga Stroyeva slika je puno tipičnija za bidermajer jer prikazuje troje braće: Levina, Aleksandra i Đuro Raucha u prisnoj pozi.⁵⁹¹ Vidimo tri mlada muškarca visokih čela i karakterističnog duguljastog lica Rauchovih. Prikazani su do koljena odjeveni u magnatske gale⁵⁹² i bijele rukavice. Levin u desnoj ruci drži kalpak, a lijevu ruku je položio na rame Aleksandra kojeg je Đuro primio pod ruku. Aleksandar i Đuro drže lijevom rukom sablje.

Od ženskih portreta toga razdoblja ističe se onaj Ane Sermage rođ. Novosel, majke Antonije Rauch.⁵⁹³ Na slici nepoznata autora vidimo mlađu tamnokosu i

⁵⁸⁹ GMV 61848, s.a., izložen u stalnom postavu. Magdalena Lončarić, *Plemstvo županije varaždinske*, Varaždin, 1996., 23; Naj u gradskom muzeju, Varaždin, 2010., br. 38. Portret se nalazio u Martijancu, u GMV je stigao preko KOMZA-e.

⁵⁹⁰ GMV GS 511. M. Lončarić, *Plemstvo županije varaždinske*, 26. U svojoj monografiji o M. Stroyu iz 1967. godine Anka Bulat Simić (Mihael Stroy, Zagreb, 1967.) ne navodi taj portret. Bio je u dvorcu Martijanec i u Muzeju je stigao preko KOMZA-e.

⁵⁹¹ Slika je nastala 1840. godine. Bila je dugo pohranjena u MUO da bi 1996. na njezin zahtjev bila vraćena vlasnici Mariji Iveković.

⁵⁹² Slika je tako opisana u standardnoj literaturi (A. Bulat Simić, 49; HNP 245), međutim Đuro je u odori konjaničkog časnika.

⁵⁹³ GMV KPO, izloženo u stalnom postavu. Prema mišljenju M. Schneider (Likovna djela iz Golubovca, u: L. Dobronić, *Dvorac Golubovec*, 66) navedeno je ulje na platnu kopija ili replika portreta datiranoga oko 1828. g. i pripisanoga G. Waldmülleru.

smeđooku ženu koja stoji i prikazana je do struka. Odjevena je u elegantnu crvenu haljinu kratkih rukava, a na lijevoj ruci ima dugu bijelu rukavicu. Od nakita nosi dva prstena, dvostruku bisernu ogrlicu te ukras u kosi, oblikovanoj u tada moderne horizontalne uvojke. U lijevom je gornjem kutu grb s natpisom Ana pl. Novosel, što bi ukazivalo na to da je slika nastala prije njezine udaje za Ljudevita Sermagea. Na drugom portretu M. Stroya iz 1839. Ana je prikazana u starijoj dobi kao udovica odjevena u crnu dekoliranu haljinu, ogrnuta šalom kako sjedi u naslonjaču. Ta je slika sigurno bila u Golubovcu jer se vidi na starim fotografijama.⁵⁹⁴

Iz stilskega razdoblja historicizma, koje se poklopilo sa stasanjem generacije u kojoj je vodeća ličnost Rauchovih Levin, ostalo je sačuvano niz portreta. Među njima se izdvajaju oni Levina i njegove žene Antonije. Levin je angažirao renomiranog slikara Josipa Franju Mückea za nekoliko portreta, očito nastalih nakon Levinova promaknuća u banskoga namjesnika i bana. Najpoznatiji su ovalni portreti s kojih nas pronicavo gleda sredovječni proćelav muškarac izduženoga lica i visokog čela, tankih usukanih brkova i brade. Odjeven je u magnatsku galu s mentenom obrubljenim krznom i paradnom sabljom.⁵⁹⁵ (Ilustracija br. 19) Prema informacijama Josipa Kovačića postoji i ovalni Mückeov portret Levina iz 1862. koji je on 1979. kupio od Helene Alpi Rauch te ga prodao pokojnom dr. Kafježu za Miljanu.⁵⁹⁶ Na još jednom portretu nepoznata autora Levin je prikazan okrenut u profil i nešto mekših crta lica.⁵⁹⁷ Možda je Mücke 1867. portretirao i Antoniju, no navedena se slika u MGZ-u vodi kao prikaz Josipe Oršić rođ. Kulmer.⁵⁹⁸ Prikazana je starija smeđokosa žena prodornih zelenkastih očiju kako sjedi u crnoj svečanoj haljini, ogrnuta crnim šalom i s crnom kapicom na glavi. Bogato je ukrašena nakitom. Sigurna je atribucija drugoga Antonijinog portreta slikara K. Glatza iz 1868. godine.⁵⁹⁹ (Ilustracija br. 20) Antonija je prezentirana kao sredovječna tamnokosa žena pravilnih crta lica, ali vrlo strogoga pogleda. Prikazana je do koljena kako stoji odjevena u elegantnu tamnu odjeću ukrašenu na rubovima rukava i dekoltea, lijeva je ruka ispružena, a u desnoj drži sklopljenu lepezu. Portret je namjerno bio oštećen na istovjetan način kao i Levinov portret urezivanjem dviju linija koje se sjeku te tvore veliki X, kao da je netko doslovce htio prekržiti sliku. Oštećenje je nastalo još dok se slika nala-

⁵⁹⁴ M. Schneider, isto. Portret se nalazi u Modernoj galeriji u Zagrebu. Popis KOMZA-e navodi da se u Golubovcu nalazio portret grofice Sermage, no nije detaljno opisan. Arhiv Ministarstva kulture, KOMZA, br. 143/45, popis 24. X. 1945.

⁵⁹⁵ GMV GS 66 (1869. g.) i 68 (1867. g.); HPM 2778; MGZ 3568, potonji je portret namjerno oštećen još u posjedu obitelji.

⁵⁹⁶ Portret je rađen u duplikatu, a drugi je primjerak bio vlasništvo obitelji Jelačić. Jedna se slika navodno nalazila u gornjogradskoj palači, a druga u Lužnici. Zahvaljujem dr. Josipu Kovačiću na informaciji i ustupljenoj fotokopiji portreta. Nisam povjesničar umjetnosti pa je moja primjedba laička, a i nisam vidjela portret u stvarnosti, no čak i na fotokopiji razaznaje se da je Levin prikazan vrlo kruto i uštogljeno, a crte lica nisu karakteristične. Valja spomenuti da su u Martijancu postojala dva Mückeova portreta u ovalnom okviru. U popisu KOMZA-e ne navodi se da je posrijedi Levin, a kao godina je zabilježena 1865. Arhiv Ministarstva kulture, KOMZA, br. 341/46, popis 19. 9. 1945.

⁵⁹⁷ HPM 10291. Posrijedi je portret koji se nalazio u Golubovcu.

⁵⁹⁸ MGZ 225. Ne zna se kada je portret stigao u Muzej, u njemu je sigurno bio 1943. Zahvaljujem kolegici Željki Kolveshi na podacima o portretu. Prema njezinu mišljenju prikazana žena ne može biti Antonija koja 1867. ima 41 godinu i nije udovica, kojoj dolikuje crna odjeća. B. Balen (Franjo Mucke, br. 101, str. 235) mišljenja je da je posrijedi Antonija.

⁵⁹⁹ MGZ 3569.

zila u posjedu obitelji, a uobičajeno se pripisuje gnjevu i nemaru s kojim je prema nasljeđu postupila Gezina udovica, no valja upozoriti kako su se o njoj ispredale i pretjerane priče.⁶⁰⁰ Geza nam je pak kao mladić ostao ovjekovječen na slici F. Loteka iz 1871.⁶⁰¹ Na ovalnome portetu uokvirenom u četvrtasti crni okvir prikazan je do prsiju, odjeven u crno odijelo s bijelom košuljom i oko vrata s crnom vrpcom.

S kraja 19. i iz 20. stoljeća u muzejskim je institucijama sačuvano izuzetno malo portreta Rauchovih pa je očito da se većina nalazi u privatnom vlasništvu. Šteta je što ti likovni prikazi nisu istraživačima dostupni barem u skeniranom obliku. Na sačuvanim fotografijama iz Golubovca vidi se portret Alice kao mlade žene, ali mi sudbina tog portreta nije poznata. Alicu i njezina supruga Christiana oko 1898. godine portretirao je F. Horst.⁶⁰² Alice je sredovječna žena rumenih obraza i smeđe kose skupljene u punđu, a odjevena je u crnu haljinu. Christian je sredovječni sjedokosi muškarac sijede brade i brkova, izduženoga lica, odjeven u odoru generalmajora s tri odlikovanja. Prema podacima kojima raspolazem u privatnom vlasništvu različitih osoba nalaze se porteti Vuka i Elizabete Vučetić te Pavla Raucha. Zahvaljujući gospodinu Branimiru pl. Vučetiću koji mi je pokazao replike portreta, mogu ukratko navesti kako su na zasebnim portretima prikazani Elizabeta i Vuk, ona kao mlađa žena, odjevena u tamnu suknju, bijelu košulju s mašnom oko vrata te na glavi sa šeširom velikoga oboda. Vuk je pozirao u časničkoj uniformi. Valja spomenuti i kako je postojao portret Anke Krizmanić s prikazom Gezine druge žene Anny (Ančice) Žigrović Pretočke. On danas nije sačuvan, ali postoje portreti njezinih roditelja i strica, Anke rođ. Gušić i Franje te Ivana Žigrović Pretočkih. Gezina svekrva Anka Žigrović Pretočki prikazana je na više djela iz opusa svoje nećakinje A. Krizmanić, najreprezentativniji je portret iz 1909. godine koji predočuje stariju ženu tamne kose skupljene u punđu, tamnih očiju i odjevenu u crnu haljinu s ovratnikom. Posrijedi je uspjeti psihološki portret koji nam odaje odlučnu i čvrstu ženu. Njezin je suprug Franjo, banski savjetnik, naslikan 1911. odjeven u magnatsku galu. On je stari muškarac s cvikerima i brkovima koji gleda čvrsto i prodorno kako i dolikuje istaknutome političaru. Za razliku od brata Ivan je naslikan 1910. u

⁶⁰⁰ I neke druge slike su oštećene, primjerice niz portreta Rauchova iz 19. stoljeća te ona Nikole Vučetića koja je slika oštećena nožem. Kako su se potonje slike nalazile u Martijancu, oštećenja su možda nastala kao akt nasilja nekoga izvan obitelji, poput Zelenoga kadra. Dio oštećenja mogao je nastati i neprimjerenom pohranom i nepažljivim rukovanjem.

⁶⁰¹ HPM 31797.

⁶⁰² Alice Steeb, F. Horst 1898.?, ulje, HPM 10295; Christian Steeb, HPM 10296. Isti je slikar portretirao prema fotografijama i Christianove roditelje Johanna Baptista i Idu rođ. Rehm (HPM 8753 i 8754). Postoji i mladenački Johannov portret oko 1830. te obiteljski portret iz 1848. Christianovih roditelja i starijeg brata (Gustava Adolfa Andreasa) kao dječaćića, u pozadini slike se vidi veduta Petrovaradina. Autor je Janitocheff, ulje na platnu, MUO 25895; Od starijih djela sačuvan je dvostruki portret Johanna Jakoba Steeba i žene Barbare rođ. Brutscher, HPM 10248. M. Schneider (Portreti 1600.-1800., 181) smatra da je slika kasnijeg datuma i da predstavlja sina i snahu navedenoga para. Postoje i zasebni portreti roditelja Johanna Baptista Steeba, Jakoba Karla i Elizabete Barbare r. Zimmer, oko početka 19. st. (HPM 8755 i 8756) kao i lijepi portret Josefa von Rehma, oko 1825. kao kapetana pješadije odjevenoga u bijelu odoru. Sve navedene slike Steebovih bile su u Golubovcu i stigle su u muzeje preko KOMZA-e. Arhiv Ministarstva kulture RH, KOMZA, br. 143/45, popis 24. 10. 1945. M. Schneider, Likovna djela iz Golubovca, 66-67. Ista, Portreti 1800-1870, 112; Ista, Likovna djela u Golubovcu, u: L. Dobronić, Dvorac Golubovec, 66-67; Bidermajer u Hrvatskoj, 401; Portreti plemstva u XIX. stoljeću, G. Stubica, 1995.

profilu kao dostojanstveni i produhovljeni starac s cvikerima i brkovima odjeven u građansko odijelo.⁶⁰³

Anka Krizmanić prikazala je i porodicu Rauch u Lužnici. Posrijedi je stilizirani crtež olovkom iz 1916. godine na kojem je prikazano šest likova koji neformalno sjede za velikim ovalnim stolom. Na crtežu je natpis „Lužnica: familija Alpi-Rauch-Vrbanić-Gušić-Žigrović“.⁶⁰⁴ Zbog stiliziranoga prikaza nemoguće je identificirati likove, no s obzirom na natpis može se pretpostaviti da su prikazani Geza, Ančica i njezin sin te možda njezina majka i baka (ili netko drugi od Gušićevih) te naposljetku eventualno rođakinja Rosemarie Vrbanić.⁶⁰⁵

Premda je ovaj prikaz nužno fragmentaran, ipak ukazuje na nekoliko zaključaka. Sačuvani staleški portreti muškaraca usmjereni su reprezentaciji, ali su nerijetko mrki, a poneki i neindividualizirani. Autori su uglavnom nepoznati, a tek su Ivan i Pavao st. angažirali kvalitetnije i tada popularne majstore poput S. Dorffmeistera i J. M. Millitza. I dio sačuvanih ženskih porteta gotovo je serijske produkcije, ali se kvalitetom i nadahnutošću prikaza ističe portet Katarine udane Zebić. U 19. stoljeću Rauchovi angažiraju kvalitetne majstore poput M. Stroya ili J. F. Mückea, no napore u drugoj polovici 19. stoljeća razvidnim postaje njihov tradicionalistički ukus. I kvalitetna ulja na platnu bitno ne nadilaze stare postulate staleškoga portreta te statutom, odjećom, simbolima časti i kompozicijom prenose poruku društvenoga prestiža. Premda za čvršći zaključak trenutno nedostaje podataka, može se reći da u tom pogledu Rauchovi pokazuju konzervativni estetski ukus za razliku od primjerice, Vranjicana koji su mecene Vlaha Bukovcu tijekom njegova boravka u Hrvatskoj. Lijepi portret Ljudevita Vranjicana u *plain airu* njegova dvorca u Oroslavlju nije dio kulture vizualne prezentacije Rauchovih. Oni u tom pogledu nisu iznimka jer je plemstvo i svećenstvo mahom ostajalo pobornikom historicizma, dočim je poglavito građanska elita prihvaćala nove stilove poput secesije.

Među muzejskom i arhivskom građom, prema mojim sadašnjim spoznajama, nema sačuvanih prikaza rodoslovnoga stabla Rauchovih bilo u obliku ulja na platnu, crteža na pergameni ili papiru. Budući da je malo vjerojatno da jedan velikaški rod ne bi dao na taj način jasno prezentirati svoje podrijetlo, može se pretpostaviti da se takvi prikazi nalaze negdje u privatnom vlasništvu ili su uništeni.⁶⁰⁶

⁶⁰³ Portreti Anke i Ivana dio su zbirke dr. J. Kovačića, portret Franje je priv. vl. Zdravka Vratarića. I. Reberski, 34-35, 69, 123, 125 i 198. Makar u bilješki, htjela bih uputiti i na kvalitetan psihološki portret barunice Cecilije Gušić iz 1909. godine koja je bila baka Anke Krizmanić i Ančice Rauch. Baka Cecilija, ali i teta Anka i njezin suprug Franjo uvelike su pomogli A. Krizmanić da postane slikaricom. O rodbinskoj povezanosti A. Krizmanić i A. Rauch v. poglavlje o ženskoj lozi.

⁶⁰⁴ Zbirka dr. Josipa Kovačića; I. Reberski, 228.

⁶⁰⁵ Rosemarie je 1913. prikazana na portretu A. Krizmanić kao mlađa žena. Druga žena koja bi mogla biti na crtežu je Zdenka Vrbanić čiji je portret A. Krizmanić napravila 1910. godine.

⁶⁰⁶ U Zbirci rodoslovlja HDA, k. 4, postoji rodoslovna skica nastala početkom 19. st. („Shema baronum Rauch“) koja obuhvaća generacije od Stjepana do Daniela II. Nastala je vjerojatno za potrebe neke parnice ili za dokazivanje plemenitih predaka Daniela II. kao kandidata za komornika. Zahvaljujem kolegi Ladislavu Dobrici iz HDA koji me upozorio na nju.

U Zbirci Mape hrvatskog plemstva u HDA nalazi se kratki prikaz rodoslovlja Rauchovih, novijega datuma, vjerojatno iz pera E. Laszowskog. U Muzeju grada Varaždina sačuvano je rodoslovlje Vučetića iz 1830. te novije iz 1921. Potonje rodoslovlje postoji i u skromnijoj, vjerojatno pripremljenoj verziji. Mislim da je novije rodoslovlje izradio Vuk Vučetić jer se nalazilo u Martijancu te je preko KOMZA-e stiglo u Muzej. GMV KPO.

Što se grafika tiče, na sačuvanim prevladavaju prikazi Levina i Pavla od kojih su neke rađene u svrhu reprezentacije, pa i one službene, dok su neke opuštenije. Na grafici iz 1850. Levin je mlađi muškarac svijetlosmeđe kose razdijeljene na lijevoj strani, tankih usukanih brkova i brade, stoji odjeven u građansko odijelo - svijetle hlače, srednje svijetli kaput, tamni prsluk, bijela košulja i tamna vrpca svezanu u mašnu. Na desnoj ruci ima prsten, a na desnoj strani prsluka visi lanac džepnoga sata.⁶⁰⁷ Na litografiji s početka 1860-ih prikazan je u građanskom odijelu s natpisom da je član Gornjega doma Ugarskog sabora.⁶⁰⁸ Na nekoliko je grafika prikazan kao ban što se ističe u natpisu na mađarskome, kao i pripadnost Redu sv. Stjepana,⁶⁰⁹ na litografiji izrađenoj u Pešti pozira u gali s natpisom u kojem se potkrala jezična pogreška⁶¹⁰. O heliogravuri Pavla za službene potrebe govori se u poglavlju o simbolima časti.

Rauchovima je bilo vrlo stalo do umjetnina, kako onih koje su dio vlastite baštine, tako i ostalih. Izgleda da je već Pavao stariji bio kolekcionar.⁶¹¹ U oporuci Levin Rauch dosta pažnje posvećuje umjetninama i ostalim dragocjenostima pa spominje odlikovanja, znamenja, nakit, kočije, oružje, antikvitete, slike, knjige, portrete, porculanske i staklene servise, magnatsku galu s nakitom i sabljama, naslijeđene obiteljske uspomene, povelje, diplome i obiteljske slike.⁶¹² Geza pak spominje praktički isto, s time što sve ostavlja svojem posinku u vlasništvo, a za njezina života u posjed svojoj ženi. Geza je također spomenuo kako je Pavao postavio pitanje obiteljskoga nasljeđa pa je kanio donijeti posebne odredbe o tome, ali ga je smrt prestigla. Prema tradiciji, nasljeđe umjetnina i odlikovanja pripadalo je najstarijemu sinu, a Pavlovo nezadovoljstvo sigurno je proizlazilo iz činjenice da Geza nije imao bioloških potomaka. Bez obzira na odredbe Gezine oporuke kojima su sve dragocjenosti pripale njegovoj ženi i posinku, očito je i Pavlova obitelj na ovaj ili onaj način dobila barem dio navedenoga jer je Elizabeta Vučetić prodala HPM-u Levinov pojas i lanac, a u Martijancu je bilo dosta slika iz 18. i 19. stoljeća.

Koliko su plemići pomno pazili na svoje umjetnine svjedoči dokument koji je 4. ožujka 1967. u Grazu dao sastaviti Vuk Vučetić.⁶¹³ Iz njega je razvidno da slike

⁶⁰⁷ Tisak B. J. Rauh, Prinzhofner 1850., GMV GS 152.

⁶⁰⁸ Litografirao Adolf Dauthage, tisak L. Schilling Beč, oko 1860.; natpis „Das Parlament“, a do-lje naslov „Levin Freiherr von Rauch, Excellenz, Mitglied der Magnatentafel“, HPM, 3455-G. 358; M. Bregovac Pisk, Grafike, 419.

⁶⁰⁹ B. Dauthage 1869., tisak H. Gerhart Beč, GMV, GS 142.

⁶¹⁰ Ban trojedna (sic! I.I.) kraljevinah: Hrvatske, Slavonije i Dalmatije (sic! I.I.). istovjetan natpis i na mađarskom. Valja zamijetiti kako i na mađarskom piše kraljevine, što je sukladno hrvatskom izvorniku Nagodbe, a ne mađarskom u kojem se ne rabi taj termin. HDA, Grafička zbirka, 709. Marastony, Horn&Beck, Pešta 1869.

⁶¹¹ M. Bregovac Pisk (Portreti u zbirci grafika Hrvatskog povijesnog muzeja, 127) spominje zbirku Pavla Raucha, iz nje je prof. Šaban donirao HPM-u grafike Ivana III. Draškovića.

⁶¹² Da su Rauchovi imali antikviteta pokazuju i Levinovi izlošci na Gospodarskoj izložbi 1864. godine. Tamo je poslao starinsko tursko sedlo, starorimsku kacigu, mjedenu uru, oružje, novac, zastavu i srebrni nakit. Antički antikviteti zasigurno potječu s nalazišta Šibice–Laduć–Brdovečko Drenje. Stjepan Laljak, Naši na Gospodarskoj izložbi 1864., ZG 4, 1994., 186-187. Već spominjani popisi KOMZA-e također svjedoče o tome.

⁶¹³ Nakon smrti Stjepana Vučetića dužnost je preuzeo Aleksandar, a potom Vuk koji je svu građu smjestio u Martijanec. Da bi ih spasila od uništenja, Elizabeta je navodno neke slike 1945. pohranila u Muzej Varaždina, a Vuk je dokumente predao Stjepanu Vučetiću, vikaru hrvatskoga domobranstva koji je umro ožujka 1945. u Zagrebu. Vuk je 1960. pobjegao iz

i spise u svakoj generaciji čuva jedan za to zaduženi muški član, ali oni ne postaju njegovo osobno vlasništvo. Oprez i zazor Vuka Vučetića glede čuvanja umjetnina i dokumenata itekako su bili opravdani. Dovoljno je prisjetiti se sudbine umjetnina pogotovo nakon 1918., a osobito nakon završetka Drugoga svjetskog rata kada su bile izložene pljački i konfiskaciji djelomice završivši ilegalno u privatnom posjedu bilo novih vlastodržaca bilo lokalnoga stanovništva koje je znalo iskoristiti političke prijelomnice da se i samo domogne vrijednih pokretnina. Bilo je već govora da je Pavao 1918. dragocjenosti sklonio kod Gayerovih, a tijekom paleža zelenoga kadra u Martijancu nije isključeno ni oštećivanje i pljačkanje umjetnina. Godine 1945. mnoge su plemićke obitelji nastojale spasiti svoje vrijedne pokretne, bilo skrivanjem bilo prebacivanjem u inozemstvo, što je bilo opasno. Dio umjetnina je završio i u posjedu lokalnoga stanovništva (sigurno je to za dijelove magnatske gale s opremom). Znatni dio umjetnina Golubovca i Martijanca je nakon Drugoga svjetskog rata konfisciran i preko KOMZA-e predavan muzejima. Takvo poslijeratno nemilosrdno postupanje prema umjetninama rezultiralo je time da su ih njihovi vlasnici nastojali prebaciti u inozemstvo pa je danas njihov nemali dio izvan Hrvatske i dalje nedostupan za istraživanja.

Fotografije

Pojava fotografija u prvoj trećini 19. stoljeća smatra se drugom revolucijom u proizvodnji slika. Od 1840-ih godina nove tehnike dagerotipije, kalotipije te potom moderne fotografije postaju dostupne i u Hrvatskoj. Premda likovni prikazi zadržavaju važnost, jer je portretiranje i dalje smatrano reprezentativnijim i stoga bitnijim, upravo nam fotografije omogućavaju detaljniji pogled u prošlost. Doduše, pritom se valja oduprijeti sirenskome zovu neposredne vizualnosti, jer fotografije, kako nam se na prvi pogled može činiti, ne predstavljaju vizualno objektivno prošlu stvarnost. Fotografi izabiru motiv, vrijeme, leće, a nerijetko daju upute, što vrijedi i za dokumentarni materijal. Poznato je kako su mnoge viktorijanske fotografije namještane.⁶¹⁴ Premda su dakle i same fotografije povijesne, to ne znači da nam ne mogu poslužiti kao izvor važnih saznanja (izgled interijera i eksterijera, osoba, detalja ceremonija i ostalih događaja, međuljudskih odnosa, itd.).

Tijekom 1850-ih i 1860-ih fotografiranje postupno postaje dijelom moderne građanske kulture i u Hrvatskoj. Prvi stalni fotografski studio u Zagrebu otvorio je 1856. godine Franjo Pommer koji je prvi u Hrvatskoj koristio Deziderijev format, tj. posjetnicu (5,6 x 9,4 cm). Posjet fotografu tijekom 1870-ih nezaobilaznim je ritualom elite, a popularnim postaje „cabinet portrait“ (10 x 14 cm) koji zbog svojih većih dimenzija može bolje naglasiti crte i izraz lica.⁶¹⁵ Do kraja stoljeća fotografije su posta-

---

Jugoslavije, a 1964. njegova druga žena Louise rođ. Stuart Yull uspjela je slike i dokumente prenijeti u Austriju. Pritom su tri slike izgubljene. Vuk 1967. zavješta pohranu slika i dokumenata Branimiru, sinu Marka i Katarine Vuković. Portreti Vukovih roditelja ostaju kod njegove kćeri Marije Iveković do njezine smrti. Nakon Branimira Vučetića pohrana obiteljskih slika i dokumenata prelazi ugarskoj grani obitelji, tj. Georgu Vučetiću koji je tada boravio kod svojih roditelja u Györu, ali samo u slučaju da tom predajom slike i dokumenti ne dolaze u komunističku zemlju. Zahvaljujem gospodinu Branimiru pl. Vučetiću koji mi je ustupio fotokopiju tog dokumenta.

⁶¹⁴ Peter Burke, *Očevid*, 19-32.

⁶¹⁵ O fotografijama v. Slavko Šterk, *Zagrebačka fotografija u doba Habsburgovaca (1848.-1916.)*, katalog izložbe MGZ, Zagreb, 2001.; Nada Grčević, *Fotografija devetnaestoga stoljeća u*

le još sofisticiranije, za rasvjetu u ateljeima koristi se električno svjetlo, a osnivaju se i mala poduzeća, poput Prvoga hrvatskog fotografskog artistskog zavoda Rudolfa Mosingera. Fotografiranje postaje hobbijem pa se njime bave mnogi nadareni amateri među kojima su i plemići. Najpoznatiji su grofovi Juraj (koji već 1851. snima kalotipije) i Karlo Drašković. Neke njihove fotografije su prekretnice u povijesti fotografije u Hrvatskoj: Juraj je Drašković autor prvoga akta (oko 1865.), dočim se Karlov „Prosjak“ snimljen 1894. smatra začetkom socijalne fotografije, a „Skok“ iz 1895. je prva moment-fotografija. Osim njih pasionirani hobi-fotografi u redovima plemića su barun Ljudevit Vranjican koji je izlagao svoje fotografije na Gospodarskoj izložbi 1864., grofovi Stjepan (prikazan na „Skoku“) i Rudolf Erdödy,⁶¹⁶ Ljubo Babić – Đalski⁶¹⁷ te Lorant Odescalchi⁶¹⁸. I Lj. Vranjican i Erdödyji su poput Draškovića bili skloni eksperimentiranju te su izuzetno značajni za razvoj fotografije u Hrvatskoj. Vranjican je radio fotomontaže, a Stjepan je radio fotokolaž, dvostruke ekspozicije te neobične motive poput živoga lika predstavljenoga kao kip.⁶¹⁹ Za te hobi-fotografe zna se već odavno, no tek je u novije vrijeme otkriven vrijedan fotografski opus grofice Elizabete Drašković.⁶²⁰ Od Rauchovih, fotografiranjem se amaterski sigurno bavio Pavao, koji je dosta snimao tijekom puta po Južnoj Americi 1914., o čemu saznajemo iz njegovih već spominjanih pisama I. Kršnjavome. Nažalost, ako su i sačuvane, te su fotografije javnosti nedostupne.

Premda je u institucijama te u privatnome vlasništvu u Hrvatskoj sačuvano dosta fotografija Rauchovih, pada u oči kako najranije od njih potječu tek iz sredine 1850-ih godina. Fotografije su nam u ovome slučaju izuzetno važne jer nadopunjuju prazninu u portretima kasnoga 19. i 20. stoljeća. Za razliku od portreta, fotografije su opuštenije, pokazuju pojedinca ili obitelj i u neformalnim, intimnijim pozama, a na njima vidimo i djecu i adolescente, kao i kućne ljubimce. Predstaviti ću tek odabrane fotografije, jer zbog njihove brojnosti makar i kratka analiza svake pojedinačno učinila bi tekst monotonim. Većina sačuvanih fotografija neslužbenog je značaja. U najstarije pripadaju fotografije Antonije s malim Gezom⁶²¹, Đure Raucha oko 1860., Louise Sermage oko 1864. te Antonije oko 1866. godine.⁶²²

Hrvatskoj, Zagreb, 1981.; Fotografija u Hrvatskoj 1848.-1951., MUO, ur. V. Maleković, Zagreb, 1993.; Marija Tonković, Drugačije slike sjećanja: fotografija od poze do pokrenute slike, u: Secesija u Hrvatskoj; Slavko Šterk, Stereoskopska fotografija na prijelomu stoljeća iz fundusa Muzeja grada Zagreba, Zagreb, 2002.; S. Šterk, Fotoalbumi obitelji Hellenbach.

⁶¹⁶ Karlo Drašković bio je član, a njegov ujak grof Rudolf Erdödy potpredsjednik prestižnoga bečkog kluba (*Wiener Camera Club*), dočim je Rudolfov brat Stjepan Erdödy bio član peštanskoga kluba. Članstvo u različitim klubovima, čak unutar istoga plemićkog roda odraz je političke orijentacije.

⁶¹⁷ Fotografije Đalskoga mahom bilježe obiteljske scene, no izdvaja se fotografija „Poziranje uz Thonetov stolac“, Fotografija u Hrvatskoj 1848.-1951., 106.

⁶¹⁸ On je pokazao sklonost humoru i ironiji na fotografiji „Konji su naši gospodari“ iz 1914. na kojoj dvije konjske glave proviruju kroz prozor. Lorant je 1897. prikazan na fotografiji Karla Draškovića kako skače u vodu. Fotografija u Hrvatskoj 1848.-1951., 80 i 134.

⁶¹⁹ Fotografija u Hrvatskoj 1848.-1951.

⁶²⁰ S. Šterk, Foto albumi. Analiza fotoalbuma pokazala je i velik interes Giselle Hellenbach za fotografije, a kao autoricu nekih vrlo uspješnih fotografija otkrila i Doru Pejačević. Ovdje valja spomenuti i slikaricu Julijanu Erdödy Drašković koja je snimala i fotografije.

⁶²¹ U privatnome posjedu Tatjane Dvorski rođ. Kiš. Objavljeno u M. Obad Šćitaroci - B. Bojanić Obad Šćitaroci, Dvorac Golubovec, 34. Tamo je datacija oko 1850. što ne može biti točno jer je Geza rođen 1852. Na fotografiji je dječacić od oko godinu i pol pa je posrijedi 1853. ili 1854.

Antonija je tada sredovječna žena, stoji ruku prekrštenih u razini struka, odjevena u haljinu s bogatim dezenom (vjerojatno ispod nosi košulju jer se u sredini vidi trokut bijele tkanine); glava joj je prekrivena dugim bijelim šalom; smečkasta kosa razdijeljena je po sredini, usnice skupljene, nosnice pomalo raširene, a odlučan pogled dijelom skrenut u stranu. Iz 1860-ih sačuvane su i fotografije njezina muža Levina dijelom snimljene u službene svrhe. Levin je na fotografiji iz 1866. muškarac izduženoga karakterističnog lica, visokog čela, s brkovima i bradom.⁶²³ Odjeven u tamno odijelo s jednostavnim mentenom stoji rukom poduprt o stolić. Na fotografijama Louisa Frágneya (snimljeno u Grazu, S. Volkmann) odjeven je slično kao na prethodnoj fotografiji, ali s crnom mašnom, nešto je mlađi i kraće brade, stoji oslonjen, dočim je na fotografiji snimljenoj u Pešti sredovječan muškarac koji stoji u bijelom odijelu i crnom duljem mentenu.⁶²⁴ Na fotografijama I. Standla Levin je već stariji prosijed i proćelav muškarac prikazan do poprsja.⁶²⁵ Među starije fotografije pripadaju i one Pavla kao dječića u bijeloj haljinici, kratko podšišane svijetle kose i slatke okruglaste glavice⁶²⁶ (Ilustracija br. 21) te kao punašnog djeteta staroga oko godinu i pol kako sjedi u fotelji.⁶²⁷ U isto vrijeme njegova 13 godina starijeg brata Gezu vidimo kao prpošna mlađića kostimirana za ples pod maskama,⁶²⁸ ili nešto kasnije kao mlađega, svjetlokosog i proćelavog muškarca u svijetlome građanskom odijelu s bijelom košuljom i vrpcom ili pak u reprezentativnoj pozi odjevena u magnatsku galu,⁶²⁹ te s prvom suprugom (Ilustracija br. 22). Oko 1870. vidimo petero djece na skupnoj fotografiji na kojoj najstarija Alice drži u naručju maloga Pavla.⁶³⁰ Na fotografijama s kraja 19. stoljeća vidimo Gezu s prvom suprugom, te navedeni par s Gezinim mlađim bratom Pavlom.⁶³¹ Istodobno, Antonija Rauch je snimljena kako sjedi u stolcu, podbočivši se o lijevu ruku. Odjevena je u tamnu haljinu ukrašenu brojnim mašnjama i crnim baršunom, a sprijeda joj je na haljini križić (izgleda zapravo kao zadjenuta krunica). Antonijin govor tijela je vrlo rječit a tanke stisnute usnice i prodoran pogled odaju odlučnu i samosvjesnu ženu čije lice djeluje kao da je isklesano iz mramora.⁶³² (Ilustracija br. 23)

⁶²² MGZ, Fototeka 45.608, 45.561 i 3644. Antonijinu fotografiju darovao je E. Laszowski čijim je rukopisom i zapisano tko je prikazan. U DAZG, RO Ulčnik br. 1221 postoji još jedna fotografija Đure Raucha.

⁶²³ Pommer, MGZ, Fototeka 502-III-169.

⁶²⁴ Josef Borsos, MGZ, Fototeka 982-II-792.

⁶²⁵ MGZ, Fototeka 9474-II-4203. Postoje još dvije takve fotografije – na jednoj sjedi, na drugoj mu je vrpca ispod mentena.

⁶²⁶ Standl, MGZ, Fototeka 3660. Na fotografiji je vjerojatno rukopis Laszowskoga „Baron Paul Rauch“.

⁶²⁷ Gjuro Varga, vl. Branimir pl. Vučetić.

⁶²⁸ Prije 1872. godine. MGZ, Fototeka 45.349

⁶²⁹ DAZG, RO Ulčnik br. 1220. Geza u magnatskoj odori, atelje G. i I. Varga, HPM, privremeni inventar 2162, poklon Milana Mutavdžića iz Basaričekove 11; V. i DAZG, RO Jelačić, 2548A te albuminsku fotografiju Geze, Đ. Varga, prije 1893. MGZ, Fototeka 45.233.

⁶³⁰ U privatnome posjedu Tatjane Dvorski rođ. Kiš. Objavljeno u M. Obad Šćitaroci - B. Bojanić Obad Šćitaroci, Dvorac Golubovec, 34. Pavao, rođen 1865., dječčić je u dobi od godinu i pol pa snimak potječe vjerojatno iz 1866.-67. Na istom je mjestu objavljena i fotografija mladoga Geze iz istoga razdoblja.

⁶³¹ Priv. vl. Christiana Steeba, kojemu zahvaljujem na uvidu u građu i dopuštenju objave.

⁶³² Priv. vl. Christiana Steeba.

Do kraja stoljeća i Pavao je stasao pa ga vidimo kao bezbrižnoga mladića s brčićima i cvikerima kako u desnoj ruci drži cigaršpic, a pokraj njega je odložen cilindar⁶³³ ili pak kao mlađega sredovječnog muškarca sa zaliscima⁶³⁴. Među sačuvanim fotografijama zanimljiva je ona iz 1888. godine na čijoj je poleđini ljubavna posveta budućoj ženi (Ilustracija br. 24 i 24a) te kasnija fotografija koja Pavla prikazuje u njegovoj omiljenoj zabavi – u lovačkome odijelu s puškom.⁶³⁵ Iz 20. stoljeća potječu službeni Pavlovi prikazi, primjerice kada 1908. u pratnji deputacije odlazi u sabornicu na bansko ustoličenje⁶³⁶ ili kako na prozoru banske palače drži govor⁶³⁷. Iz 20. stoljeća potječe i fotografija Geze i njegove druge supruge s koje nas promatraju onizak, malo puniji i stariji sijedi čovjek sa sijedim brkovima, koji sjedi u naslonjaču i žena koja je mlađa od njega, malo punija, smeđe kovrčave kose, pravilnih i mekih crta lica, putena izgleda.⁶³⁸

Pavlove i Gezine sestre, Mariju, Alice i Ivanu vidimo kako kao djevojke i mlade žene opušteno poziraju fotografu. Na zajedničkoj fotografiji iz 1873. sve tri su odjevene u bijele elegantne plisirane haljine. (Ilustracija br. 25) Zbog njihove mladosti, bjeline haljina te piramidalne kompozicije, vizualni prikaz odiše mladošću, nevinošću i lepršavošću.⁶³⁹ Nadalje, Ivana pozira Standlu 1877. (kao pitomica nekog zavoda?)⁶⁴⁰, Marija⁶⁴¹ je prepoznatljiva po kosi dugoj do ispod struka, a Alice vidimo kao apartnu mladu ženu neposredno prije i poslije udaje⁶⁴². Na zaručničkoj fotografiji Alice je ljepuška mlada žena duge kose počesljane u labavu pletenicu i skupljene u pundžu a Christian mladi časnik s bujnom kosom i bradom.⁶⁴³ Ivana, o kojoj znamo najmanje od navedene tri sestre, ostala nam je barem vizualno ovjekovječena kao mlađa sredovječna žena duge tamne kose odjevena u bijelu haljinu,⁶⁴⁴ te zajedno s mužem zvanim Geky⁶⁴⁵. Njezina djeca Fanny i Wolfgang pozirala su s crnim psićem.⁶⁴⁶ Obitelji Alice i Marije su nam prezentnije jer su živjele u Hrvatskoj. Aličin suprug Christian Steeb prikazan je vjerojatno uoči smrti 1921. kao stariji gospodin sjede kose i brade kako sjedi na klupi u parku Golubovca odjeven u tamno, prugasto odijelo s prslukom i bijelom košuljom te sa satom na lancu.⁶⁴⁷ Marijin suprug Julije

⁶³³ G. i I. Varga, DAZG, OF Jelačić, 2554 A.

⁶³⁴ Winter, sv. 1, 230.

⁶³⁵ Vlasnik je tih fotografija Neven Budak kojem zahvaljujem što mi ih je dao na uvid, te dopustio objavu. Fotografija s posvetom datirana je 11. I. 1888., a Pavao se oženio 20. IV. 1888. Rozinom (Rosalie) pl. Baechlé. N. Budak vlasnik je i fotografije (Angerer, Beč) s prikazom obitelji Baechlé.

⁶³⁶ Rechnitzer, MUO 24716, reproducirano kao razglednica.

⁶³⁷ Vl. Branimir pl. Vučetić.

⁶³⁸ Na drugoj je fotografiji samo Geza. Atelje Šimić, Mesnička 7. HPM, neinventarizirano.

⁶³⁹ DAZG, OF Jelačić, Hoffphotographin Adele, Beč. Istovjetna fotografija i u priv. vl. Christiana Steeba.

⁶⁴⁰ DAZG, OF Jelačić, 2553A i 2553 B.

⁶⁴¹ R. Krziwanek, Beč, DAZG, OF Jelačić, 2553 C.

⁶⁴² Albuminska fotografija, Beč oko 1877., MGZ, fototeka 45.275 i isto oko 1878., Julius Gertinger, MGZ, isto, 45.445.

⁶⁴³ I. Standl 1877. U priv. vl. Christiana Steeba.

⁶⁴⁴ G. Varga, DAZG, OF Jelačić, 2550 i 2551.

⁶⁴⁵ G. i I. Varga, 1882. g., dvije poze, DAZG, OF Jelačić, 2552 i 2553.

⁶⁴⁶ Carl Jagerspacher, Gmunden, DAZG, OF Jelačić, 2554.

⁶⁴⁷ Osam stoljeća Stubice, 205.

Jelačić vizualno je prepoznatljiv na nizu fotografija instalacije Levina o kojima je već bilo riječi. Vrlo je dojmiva fotografija Julija koju je nedugo prije njegove smrti snimila grofica Elizabeta Drašković. Ostarjeli velikaš sjede brade i brkova, sav odjeven u crno i s crnim cilindrom na glavi, zajedno sa svojim psom ptičarom pozira ispred kuće u tadašnjoj Pivarskoj (današnjoj Basaričekovoj) ulici. Crni Julijev lik u kontrastu je sa svjetlijim tonovima pozadine, no strogi dojam razbija znatizeljni pas koji, iako poslušno sjedi, netremice motri fotografkinju čija se sjena vidi na samoj slici.⁶⁴⁸

Ambicije, velikašku uznositost, ali i oholost vizualno lijepo sažima sačuvana fotografija Marijina i Julijeva sina Janka, odjevenog u magnatsku galu, kako je na stubištu Sabora zamahnuo paradnom sabljom.⁶⁴⁹ Janko upravo odiše ushićenjem pa gotovo da cijeli njegov lik sjaji, od euforična izraza lica s lagano razrogačenim očima preko sjajne odore do ulaštenih čizama. Magnatska je gala besprijekorna, odjeven je u svijetlu dolamu s ukrasnim pucetima i u struku stegnutu metalnim ukrašenim pojasom te u tamne hlače i čizme. Preko dolame ogrnuo je menten obrubljen krznom i pridržan ukrasnim lancem. Na glavi mu je kalpak s čelenkom koju resi perjanica. Janko ima paradnu sablju koju je desnicom izvadio iz toka i njome zamahnuo. I svojim fizičkim izgledom Janko je ogledni primjer mladoga velikaša, povisok, vitak i pravilnih crta lica.

S početka 20. stoljeća potječe fotografija već ostarjele Antonije Rauch⁶⁵⁰ te njezinih unuka Elizabete i Pavla mlađega. Pavao je mlađi muškarac svijetlosmeđe kose s cvikerima i brčićima, dosta nalik ocu.⁶⁵¹ Elizabetu vidimo na nekoliko fotografija: kao djevojku u ličkoj kapi i s guslama, s bratom i psićem na martijanečkom imanju, (Ilustracije br. 26 i 26a) s majkom te kao mlađu punašnu ženu.⁶⁵² U međuratnom razdoblju pratimo nju i supruga kao sredovječni par; Vuk drži ženu pod ruku, u desnoj ruci ima rukavice i štap. Ona na glavi nosi šešir s dva velika pera te kostim ovratnika obrubljenoga samtom te malu damsku torbicu. Vizualno su usklađen i dotjeran par, ona u kvalitetnom i decentnom kostimu, on u odijelu s kravatom. Elizabeta je žena ugodne vanjštine i ljubopitljiva pogleda; iako je tek 6 godina stariji, zbog svojega ozbiljnog držanja suprug djeluje starije od nje.⁶⁵³ Naposljetku, pratimo generaciju Levinovih praunuka: Helene i Marije Vučetić (snimljene za prvu pričest)⁶⁵⁴, Vuka Vučetića sa svo svoje četvero djece⁶⁵⁵ (Ilustracija br. 27) te malih Janka, Vuka i Marije Aleksije Steeb s nasmiješenom majkom. Djeca imaju tipične „bubikopf“ frizure, dječaci su odjeveni u „mariner“ odjeću, a njihova sestra u bijelu haljinicu. (Ilustracija br. 28 i 28a). Vidimo Janka i Vuka Steeba kako poziraju 1943. odjeveni u jahaća odijela i čizme sa svojim konjima u Golubovcu – dva mlada, jedra plemića koji tada još ni ne slute kakva sudbina čeka njih i njihovu obitelj.⁶⁵⁶ (Ilustra-

⁶⁴⁸ Snimljeno oko 1907. ispred kuće u Pivarskoj ulici 22. MGZ 45.114; S. Šterk, *Fotografski albumi obitelji Hellenbach*, 66.

⁶⁴⁹ MGZ 45.115. S. Šterk, *Foto-albumi*, 67.

⁶⁵⁰ Mali format, vl. Branimir pl. Vučetić.

⁶⁵¹ Mosinger, vl. Neven Budak.

⁶⁵² Sve četiri fotografije u vlasništvu su Nevena Budaka. Prva potječe iz ateljea R. Mosingera, a četvrta iz ateljea Kulčar u Varaždinu. Potonji je atelje počeo radom 1903., a prestao u međuratnom razdoblju.

⁶⁵³ Vl. Dragutin Feletar; objavljeno u: *Winter*, sv. 1, 231.

⁶⁵⁴ Vl. Branimir pl. Vučetića.

⁶⁵⁵ Priv. vl. Nevena Budaka.

⁶⁵⁶ Objavljeno u: *Wolfgang-Vuk Steeb, Odlomci iz autobiografije*, 129.

cija br. 29) Na nizu fotografija iz međuraća vidimo Steebove u berbi, s gostima u perivoju, Mariju Aleksiju na svetoj potvrdi, Elsu i supruga, kao i Raoula i njegovu ženu s djecom. Fotografije odišu prisnošću, ležernošću, ladanjskom atmosferom i obiteljskom bliskošću. Djeca i odrasli ovjekovječeni su u reprezentativnim pozama s uglednim gostima ili u neformalnim povodima poput berbi tijekom kojih se družu sa seljacima, ili pak poziraju kraj ledenice ili kokoši. Fotografije jasno pokazuju koliko je Steebovima stalo do Golubovca i da su očito voljeli život na imanju.⁶⁵⁷ Tu generaciju vizualno možemo pratiti do suvremenosti. Vidimo tako Janka, Vuka i Mariju Aleksiju prilikom posjeta Golubovcu (Ilustracija 29a) kao i njihovu sestričnu Anu von Paungartten Henneberg koja je upravo tu proslavila 85. rođendan.⁶⁵⁸

Zaključno se može konstatirati kako je većina dostupnih fotografija porodice Rauch neformalnoga, a tek manji dio službenoga značaja, a obuhvaćaju period od 1850-ih godina do suvremenosti. Starije fotografije uglavnom su snimane u ateljeima, ali su neke nastale izvan njih – Julije Jelačić u Basaričekovoj, Janko u Saboru, Pavao na Markovu trgu, Steebovi u Golubovcu, Vuk (ili Pavao?) na terasi Martijanca⁶⁵⁹. Većina pokazuje pojedince ili obitelj u ponešto opuštenijoj pozi, ali elitni status je uvijek razvidan po odjeći, nakitu ili drugim detaljima. Sve starije fotografije ne pokazuju veće odmake u vizualnoj prezentaciji pa su posrijedi klasične poze i prigode. Rauchovi se kao i u portretima rađenim tehnikom ulja na platnu i po sačuvanim fotografijama predstavljaju kao oni koji se drže provjerenoga puta i ne eksperimentiraju poput primjerice Draškovićevih, Vranjicana ili Erdödyja.

9. SIMBOLI ČASTI

Simboli časti su kao vizualne kvintesencije socijalnih odnosa ključni za svaki plemićki rod. Važni znakovi časti i moći plemstva bili su grbovi, medalje ili odlikovanja, pečati, počasti poput komornika ili dvorske dame, tajnoga dvorskog savjetnika, magnatsko svečano ruho (gala) s pripadajućim nakitom i sabljom, portreti posebice tzv. galerije predaka, rodoslovna stabla, i za one plemiće koji su postali banovi žezlo, zastava te ceremonija instalacije. Pripadnost povlaštenom staležu demonstrirala se i primjerenom svakodnevicom (lov, balovi, svečanosti), posjedovanjem oružja, antikvitetu, kočija, reprezentativnim dvorcima, kurijama i gradskim palačama, ergelama rasnih konja ili pasa te pokopom u grobnici u patronatskoj crkvi.

Osnovni simbol je grb, koji je vladar prilikom stjecanja plemićkoga naslova dobio poveljom – grbovnicom, u kojoj je taj heraldički simbol opisan i naslikan. Od 17. stoljeća grbovnice poprimaju oblik reprezentativno opremljenih knjiga. Prvi Rauchovi stekli su plemstvo sredinom 16. stoljeća. Izvorna grbovnica kojom je Ferdinand I. 28. V. 1557. podijelio plemstvo s predikatom „de Nyék“ braći Levinu, Gregoriusu i Blasiusu iz Sibinja dugo se čuvala u Lužnici. Izvorni grb sastoji

⁶⁵⁷ Kajkaviana, dvorac Golubovec. Zahvaljujem kolegici Vlasti Horvatić-Gmaz što me na njih upozorila te dopustila da ih presnimim i objavim. Dakako, te i još niz drugih fotografija nalaze se i u priv. posjedu obitelji Steeb.

⁶⁵⁸ Sve navedene fotografije su u priv. vl. Christiana Steeba.

⁶⁵⁹ Priv. vl. Branimira pl. Vučetića. Fotografija prikazuje muškarca na terasi Martijanca. Prema mišljenju vlasnika posrijedi je Pavao, no kako je odjeven u uniformu te kako je, čini mi se, ipak posrijedi muškarac mlađi od Pavla, mislim da je riječ o Vuku Vučetiću.